

ІНСТИТУТ ПРОБАЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ

Статтю присвячено дослідженню функціонування інституту пробації. Проаналізовано теоретичні та практичні аспекти діяльності останньої. Здійснений аналіз основних нормативно-правових актів, що регулюють діяльність пробації. Досліджено норми законодавства, присвячені пробації, та механізми їх втілення у життя. Аргументовано пропозицію законодавчого закріплення четвертого виду пробації. Приділено також увагу волонтерам пробації, які лише розпочинають свою роботу у сфері виправлення та ресоціалізації засуджених.

Ключові слова: пробація, виправлення, ресоціалізація, досудова доповідь, наглядова пробація, пенітенціарна пробація, постпенітенціарна пробація, волонтер пробації, суб'єкт пробації.

Статья посвящена исследованию функционирования института пробаации. Сопоставлены теоретические и практические аспекты деятельности последней. Проанализированы основные нормативно-правовые акты, регулирующие деятельность пробаации. Исследованы нормы законодательства, посвященные пробаации, и механизмы их воплощения в жизнь. Аргументировано предложение законодательного закрепления четвертого вида пробаации. Уделено также внимание волонтерам пробаации, которые только начинают свою работу в сфере исправления и ресоциализации осужденных.

Ключевые слова: пробаация, исправление, ресоциализация, досудебный доклад, надзорная пробаация, пенитенциарная пробаация, постпенитенциарная пробаация, волонтер пробаации, субъект пробаации.

The article is devoted to the study of the functioning of the institute of probation. The theoretical and practical aspects of the latter activity are analyzed. An analysis of the basic legal acts regulating the activity of probation is carried out. The rules of legislation on probation and mechanisms of their realization are investigated. The proposal of legislative consolidation of the fourth kind of probation is substantiated. Attention is also paid to volunteers of probation, who are just beginning their work in the area of correction and resocialization of convicts.

Key words: probation, correction, re-socialization, pre-trial report, supervisory probation, penitentiary probation, post-penitentiary probation, volunteer for probation, subject of probation.

Вступ. В умовах реформування кримінально-виконавчої системи, затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік, одним з ключових завдань держави є ефективне функціонування інституту пробації, який стане певним балансом між безпекою суспільства, виправленням та ресоціалізацією засуджених й економічною ситуацією у державі. Адже у розвинених європейських країнах пробація діє давно й, треба сказати, досить ефективно. Факт того, що засуджений, який відбуває покарання, будучи ізольованим від суспільства, втрачає зв'язок з останнім, наслідком чого є складний шлях ресоціалізації та адаптації, підтверджує, що діяльність інституту пробації є одним з першочергових питань у системі виконання покарань.

Вивченням розвитку та становлення пробації в Україні займалися такі науковці: В. Аніщук, І. Богатирьов, О. Богатирьова, Т. Денисова, В. Дьомін, О. Колб, С. Марків, В. Меркулова, К. Новікова, А. Степанюк, О. Ткачова, Д. Ягунов, І. Яковець.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження теоретичних та практичних аспектів діяльності сектору пробачії. Адже найефективніше працює той інститут, матеріальні та процесуальні норми законодавства якого знаходяться у повній відповідності з практичним аспектом реалізації останніх. Досить часто у національному законодавстві зустрічаються норми, які існують «на папері», але механізмів втілення у життя не мають. Завданням є проаналізувати закріплені законодавчо види пробачії та їх втілення у практичному руслі.

Результати дослідження. Видами пробачії відповідно до ЗУ «Про пробачію» є досудова, наглядова та пенітенціарна пробачія [1]. О.В. Ткачова пропонує розширити правові та соціальні функції пробачії, зазначаючи, що особливої уваги потребуватиме досудова функція служби пробачії, яка здійснюється на стадії розслідування злочину. При цьому забезпечується збір інформації про правопорушника з метою надання допомоги суду у визначенні найбільш ефективного для даної особи виду покарання (позбавлення волі чи іншого альтернативного покарання) на основі прогнозу подальшої поведінки особи та можливостей її виправлення у в'язниці чи на волі. Підготовлений службою пробачії висновок сприятиме суду у винесенні правильного і справедливого вироку, а надалі сприятиме офіцерові пробачії у його роботі з виправлення злочинця [2, с. 70]. Проте незрозумілими для нас є наведені О.В. Ткачовою формулювання, адже зазначений вище закон набрав чинності 05 серпня 2015 р. і його положеннями передбачені ті «нововведення», про які зазначила дослідниця у 2016 році.

Питання лише у тому, чи ефективним є впровадження досудової пробачії, яка відповідно до спеціального законодавства втілюється у досудовій доповіді.

Так, до 16 червня 2017 р. судами було винесено 42 ухвали, з посиланням на ст. 314-1 КПК, в яких суди доручали відповідним регіональним секторам з питань пробачії підготувати досудові доповіді щодо обвинувачених у чітко визначені судом строки [3; 4; 5]. Проте лише у 7-ох судових ухвалях суд ухвалив «роз'яснити обвинуваченому, що йому надається можливість брати участь у підготовці досудової доповіді». Як приклад, ухвали суду від 16 червня 2017 р. по справах № 724/892/17 [6], № 529/529/17 [7], № 346/1837/17 [8]. Тож, робимо висновок, що ст. 314-1 КПК, яка була внесена до кодексу 07 вересня 2016 р. має стовідсоткове практичне втілення. Крім того, досудова доповідь представника пробачії дійсно враховується суддями при вирішенні питання застосування міри покарання [9].

Орган пробачії забезпечує виконання покарань, альтернативних позбавленню волі (громадських робіт, виправних робіт із відрахуванням частини заробітної плати до бюджету, заборони займати певні посади або займатись певною діяльністю, звільнення від покарання з випробуванням). За засудженим до альтернативних покарань здійснюється пробачійний нагляд, що передбачає як контроль за поведінкою, так і індивідуальний план соціальної, психологічної допомоги, профілактичних і виховних заходів, які базуються на проведеній оцінці ризику вчинення ним повторного злочину та його потреб. Виховну й профілактичну роботу здійснює працівник пробачії, а не орган внутрішніх справ.

Щодо осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, за рішенням суду застосовуються пробачійні програми психокорекційного змісту (наприклад, подолання агресивної поведінки, шкідливих звичок, психологічних проблем) або соціально-реабілітаційні програми (набуття позитивних соціальних навичок, соціального статусу, усунення чи мінімізація негативних соціальних факторів) [10, с. 225].

Згідно зі ст. 31 Кримінально-виконавчого кодексу України обов'язки уповноваженого органу з питань пробачії щодо виконання покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю полягають у:

- веденні обліку засуджених до позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;
- роз'ясненні засудженим особам порядок та умови відбування покарання;
- здійсненні контролю за додержанням порядку та умов відбування покарання засудженими особами;
- здійсненні контролю за додержанням вимог судового рішення власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом за місцем роботи засудженого, а також органом, що має право анулювати дозвіл на заняття відповідним видом діяльності, забороненим засудженому;
- життєвих заходів з припинення порушень вимог судових рішень;
- життєвих першочергових заходів з виявлення засуджених, місцезнаходження яких невідоме;
- зверненні до відповідних правоохоронних органів щодо розшуку засуджених, місцезнаходження яких невідоме.

У разі невиконання власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом судового рішення щодо особи, позбавленої права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, уповноважений орган з питань пробації повідомляє про можливі наслідки невиконання судового рішення, а у разі його подальшого невиконання надсилає матеріали до органу Національної поліції для відповідного реагування [11].

При виконанні такого покарання як громадські роботи, основним завданням представників пробації є нагляд за поведінкою засудженого при виконанні ним суспільно корисних робіт, вид яких визначає орган місцевого самоврядування.

Щодо виконання покарання у вигляді виправних робіт, то орган пробації так само виконує функцію нагляду за належною поведінкою особи, яка їх виконує.

У кожному судовому рішенні, яким засудженого звільняють від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком, суд покладає на засудженого обов'язки: періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації; повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання, роботи або навчання; не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації [12].

Велику роль відводять пробаційним програмам щодо осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, проте наразі лише у теорії, адже Порядок розроблення та реалізації пробаційних програм набуде чинності лише з 01 січня 2018 р. [13]. Натомість, вже зараз створено робочу групу, до складу якої увійшли представники державних органів та наукових закладів, які будуть погоджувати пробаційні програми [14].

Досить позитивним проявом у практичній діяльності інституту пробації, на нашу думку, є його роль сполучної ланки між державою, громадськістю та засудженими.

На офіційній сторінці «Пробація в Україні» у Фейсбукі час від часу з'являється інформація про налагодження зв'язків з різними громадськими організаціями – суб'єктами громадського контролю.

Так, «4 травня 2017 року начальник Житомирського міського відділу з питань пробації Центрального міжрегіонального управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції разом із керівниками обласних громадських організацій «АКВА ВІТА», «Милосердя», «ПЕРСПЕКТИВА», благодійної організації «Християнський центр реабілітації хворих на наркоманію та алкоголізм «Прорив-Перемога» та благодійного фонду «Нехай твоє серце б'ється» досягли попередньої домовленості про укладення угод про співпрацю та співробітництво. На заході також були присутні член обласної спостережної комісії та спостережної комісії при виконавчому комітеті Житомирської міської ради та начальник сектору ювенальної пробації міста Житомира.

Угодами передбачається спільне проведення широкого кола заходів з індивідуально-профілактичної та соціально-виховної роботи із суб'єктами пробації, зокрема, надання соціально-побутових, юридичних, психологічних та консультативних послуг суб'єктам пробації, проведення з ними профілактичної роботи із запобігання захворюваності на ВІЛ/СНІД, туберкульоз, профілактику наркоманії та алкоголізму, запобігання таких явищ як безпритульність і бездомність тощо.

Начальник Житомирського міського відділу з питань пробації відзначив, що на сучасному етапі ефективна соціально-виховна та профілактична робота із засудженими можлива лише за активної участі представників громадськості» [14].

Позитивним є й переосмислення державою економічного та функціонального навантаження покарань, що не передбачають обмеження та позбавлення волі. Яскравим прикладом є Розпорядження КМУ «Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік» [15], в якому однією із проблем визначаються значні державні витрати на утримання правопорушників у місцях позбавлення волі, а звідси й пріоритетне завдання – реформування системи пробації та ресоціалізації до стану, коли система стане здатною забезпечити баланс між безпекою суспільства, запобіганням скоєнню злочинів і реабілітацією правопорушників. Так, у 2016 році базовий показник кількості вироків, не пов'язаних з позбавленням волі становив 76 тис., вироків з позбавленням волі – 44 тис. Державою планується провести такі зміни зазначених базових показників: у 2017 р. – +10% до 76 тис. вироків, та – 8% від 44 тис. вироків.

Важливу роль відіграє й соціально-виховна робота, яку проводить представник пробації з метою виправлення та ресоціалізації засудженого.

Характеризуючи соціально-виховну роботу у межах пробації, можна виділити такі підходи до її реалізації: 1) індивідуальний підхід, який полягає у спілкуванні з кожною особою, яка засуджена, врахуванні усіх її якостей як індивіда з метою її адаптації у суспільстві; 2) диференційований

підхід, який змушує надавати правопорушнику консультативну та психологічну допомогу у кожному конкретному випадку, сприяти його працевлаштуванню, залученню до навчання, суспільно корисної праці тощо; 3) профілактичний підхід, що зосереджується на запобіганні вчинення повторних протиправних діянь, реабілітації засудженого та його ресоціалізації [16, с. 81].

Так, додаткової уваги заслуговує метод «ведення випадку» у процесі роботи із засудженим. Ведення випадку – це вид соціальної роботи, метою якого є формування у дезадаптованої людини навичок самостійного вирішення проблем задля успішної адаптації у соціумі.

За проблематикою цілі роботи з клієнтами пробації спрямовані на такі адаптації клієнта до загальноприйнятих у законослухняному суспільстві умов життя: психологічну; соціальну; фізичну.

Психологічна адаптація: кризова психологічна допомога; кваліфікована психологічна допомога; психотерапія посттравматичного стресового розладу (ПТСР); терапія хімічних залежностей; вирішення конфліктних ситуацій; реабілітація.

Соціальна адаптація: отримання належних соціальних виплат; соціально-побутове забезпечення (харчові продукти, одяг, ночівля); тимчасове житло; (пере)оформлення документів; юридична допомога; допомога членам родини (у тому числі неповнолітнім); працевлаштування; перекваліфікація; навчання; організація дозвілля; залучення до соціально корисної діяльності, волонтерського руху.

Фізична адаптація: первинна медична допомога; кваліфікована медична допомога (медичне обстеження, лікування гострих та хронічних захворювань); диспансеризація; (пере)оформлення інвалідності; санаторно-курортне лікування; реабілітація [17].

Як бачимо, вказані цілі роботи із суб'єктами пробації детально визначені і здатні повернути засудженого до нормального життя. Проте фахівці з питань пробації зазначають, що першою й найголовнішою запорукою плідної роботи із засудженим є щире бажання останнього змінюватись.

Перейдемо до характеристики пенітенціарної пробації, яка є підготовкою осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення з метою трудового і побутового влаштування таких осіб після звільнення за обраним ними місцем проживання [1].

Проте, на наш погляд, трудове та побутове влаштування, це вже постпенітенціарний період. Звичайно, підготовку до влаштування особи необхідно проводити заздалегідь, проте сам процес кінцевої мети відноситься до постпенітенціарного періоду. Навіть у самих правилах Ради Європи про пробацію вказано, «якщо служба пробації виконує функцію по контролю за засудженими після звільнення від відбуття покарання у вигляді позбавлення волі, вона повинна працювати у взаємодії з тюремною адміністрацією, засудженими, їх сім'ями і громадськістю для того, щоб підготувати засуджених до звільнення і адаптації у суспільстві. Вони повинні встановити контакти з відповідними службами в'язниці для того, щоб допомогти у побутовій і трудовій адаптації засуджених після звільнення» [18].

Тож, на нашу думку, доцільно включити до законодавства регулювання постпенітенціарної пробації, адже по суті, остання реалізується на практиці.

Крім громадських, релігійних та благодійних організацій, які є суб'єктами громадського контролю за виправленням та ресоціалізацією засуджених, та яких ефективно залучають до взаємодії представники пробації є й волонтери пробації, діяльність яких регулюється Положенням про діяльність волонтерів пробації [19].

Оскільки зазначене Положення затверджено нещодавно, то інститут волонтерів пробації лише починає укорінюватись у процес виправлення та ресоціалізації засуджених. Наразі не можна говорити про достатню кількість волонтерів, а тому на офіційних сайтах органів місцевого самоврядування розміщується інформація про запрошення волонтерів до роботи у сфері пробації. Одразу ж зазначається, що у «сучасних умовах уповноважені органи пробації не наділяються ресурсами для забезпечення роботи волонтерів та компенсації їх витрат. Так само відсутні й програми компенсації шкоди, що може бути спричинена при виконанні волонтерської діяльності» [20]. Проте, не кожен охочий може стати волонтером пробації, особа має пройти співбесіду та спеціальне навчання.

12 червня 2017 року у Північно-Східному міжрегіональному управлінні з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції відбулася зустріч начальника міжрегіонального управління з випускниками школи волонтерів, що пройшли підготовку за навчальною програмою школи тренерства «Підготовка волонтерів різних рівнів для проведення просвітницьких заходів соціальної спрямованості» та підписання Меморандуму з громадською організацією, що уповноважує волонтерів на залучення діяльності служби пробації. «Сьогодні залучення волонтерів до діяльності пробації це інноваційний підхід у нашій службі та Північ-

но-Східному міжрегіональному управлінні з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції», – зазначив начальник міжрегіонального управління [21].

Висновки. З наведеного вище, ми можемо зробити висновок, що інститут пробації лише зараз починає свою масштабну діяльність. Звіт та статистики роботи секторів пробації ще немає, але та інформація, яку міжрегіональні управління публікують в Інтернеті, а також через ЗМІ демонструє чималі успіхи представників пробації у процесі виконання завдань, покладених на них державою. Крім того, представники пробації займаються й превентивною діяльністю, проводячи різноманітні семінари, лекції, свята з різними групами населення. Ми пропонуємо закріпити на законодавчому рівні, крім існуючої досудової, наглядової та пенітенціарної, ще й постпенітенціарну пробацію, яка у більшості країн Європи займає провідне місце у процесі ресоціалізації та адаптації засуджених.

Список використаних джерел:

1. Про пробацію : Закон України від 05.02.2015 № 160-VIII. Дата оновлення: 05.01.2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/160-19>.
2. Ткачова О.В. Інститут пробації в Україні: історичний досвід і сучасний стан / О.В. Ткачова // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2016. – Вип. 4. – Том 2. – С. 68-71.
3. Ухвала суду від 16.06.2017 р. по справі № 595/679/17. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/67178219>.
4. Ухвала суду від 16.06.2017 р. по справі № 320/3438/17. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/67176308>.
5. Ухвала суду від 16.06.2017 р. по справі № 325/638/17. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/67176506>.
6. Ухвала суду від 16.06.2017 р. по справі № 724/892/17. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/67183187>.
7. Ухвала суду від 16.06.2017 р. по справі № 529/529/17. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/67185389>.
8. Ухвала суду від 16.06.2017 р. по справі № 346/1837/17. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/67180907>.
9. Вирок Володарського районного суду від 26.05.2017 р. по справі № 222/74/17. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66757698>.
10. Аніщук В. Організація служби пробації в Україні / В. Аніщук // Підприємство, господарство і право: кримінальне право. – 2017. – № 3. – С. 224-226.
11. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003 № 1129-IV. Дата оновлення: 07.04.2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>.
12. Вирок Печерського районного суду від 12.06.2017 р. по справі № 757/53732/16-к. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/67046527>.
13. Про затвердження Порядку розроблення та реалізації пробаційних програм : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.01.2017р. №24. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/24-2017-п>.
14. Пробація України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/4sGgLz>.
15. Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік : Розпорядження КМУ від 3.04.2017 № 275-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249935442>.
16. Марків С. Становлення та роль служби пробації в Україні / С. Марків // Актуальні проблеми правознавства. 2016. Вип 3(7). С. 78-82.
17. Ведення випадку в роботі із засудженими фахівців служби пробації : [методичні рекомендації]. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aph.org.ua/wp-content/uploads/2016/08/case-site.pdf>.
18. Правила Ради Європи про пробацію. Рекомендація CM/Rec (2010)1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/Rec\(2010\)1%20Ukrainian.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/Rec(2010)1%20Ukrainian.pdf).
19. Про затвердження Положення про організацію діяльності волонтерів пробації : Наказ Міністерства юстиції України від 17.01.2017 № 98/5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0065-17>.
20. Білокуракинська районна державна адміністрація. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bk.loga.gov.ua/oda/press/news/zaproshuiemo_volonteriv_do_spivpraci_z_sektorom_probaciyi.
21. Північно-Східне міжрегіональне управління – Пробація. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/MJr92Q>.